

„nic není pro umělce tak nebezpečné jako intelektuální mainstream“

Olga Tokarczuková
Vnímavý vypravěč

Host, 2022, překlad Petr Vidlák, 277 stran

TEXT ADÉLA POLKA

FOTO JACEK KOŁODZIEJSKI

HODNOCENÍ 90 %

Vzít do rukou knihu slavné spisovatelky, chtít odhalit tajemství, jak píše, a po několika stranách zjistit, že cesta k tomuto vědění nebude krátká.

Polská spisovatelka Olga Tokarczuková, držitelka Nobelovy ceny za literaturu z roku 2019, svou knihou *Vnímavý vypravěč* rozhodně nejde čtenáři či studentovi literatury na ruku. Kniha je soubor do detailu sepsaných přednášek, skrze něž je možné nejen nahlédnout do způsobu myšlení spisovatelky, které je velmi hutné, ale také se poučit v oblasti mýtů a různých myšlenkových teorií jiných spisovatelů. Očekávaná domněnka, že to ona je vypravěčem svých knih, je rozdmýchána v druhé polovině díla, kdy se zabývá složitou strukturou možností vyprávění. Psaní v ich formě se spíš vyhýbá, a naopak dává prostor vytvořeným postavám. Stěžejní úvahou je pro Tokarczukovou vnímání světa jako celku. „*Věřím, že náš život není jen souhrn událostí, nýbrž složitá spleť významů, které těmto událostem přisuzujeme.*“ I proto v tvorbě volí metodu totálního vypravěče.

V knize prosvítá její téměř apokalyptické vnímání současné podoby světa. Zabývá se jak vztahy ke zvířatům a jejich zabíjení, tak zbohatlickým turismem, který staví do kontrastu s migrací. Podobné myšlenky lze v současnosti sledovat i u letošní nobelistky Annie Ernaux nebo v oceněném filmu *Trojúhelník smutku*. Jak můžeme opovrhovat chudými migranty a neotesané se cpát kamkoliv s touhou všechno vidět? „*Kdo má rozhodovat o tom, kde je či místo?*“ V tomto kontextu upozorňuje na fakt, že ti, co mají svobodu, ji velmi často upírají druhým. „*Popravdě řečeno, ztratila jsem chuť cestovat. A není to kvůli obavám z útoku a války. Ztratila jsem chuť cestovat, protože jsem se styděla za vlastní svobodu, která chyběla ostatním.*“

Dává podněty k zamyšlení, rozebírá složité problémy lidstva, je pobouřená a netají se obavami. Literaturu jakožto svobodnou tvorbu, v níž lze uplatnit nejen různé životní zkušenosti, ale také vlastní představivost, podle ní ohrožuje literatura faktu. Nikdy se nechodte Tokarczukové ptát, jestli to, o čem píše, skutečně zažila.

„*Neexistuje umění bez špetky iracionality, protože umění vždy vyjadřuje celek lidské zkušenosti, jež zahrnuje intuici a posedlost, šílenství a fantazii ve stejné míře jako ideje.*“ Komplexnost problému, kdy člověk není ochoten číst něco, co se nestalo, má podle ní kořeny v internetu a množství nepřesných informací, které dnes prakticky slouží jako zbraně. Připomíná J. A. Komenského, který by z internetu coby studnice lidského vědění měl ve své podstatě jistě radost, jenže ono se to zvrtilo. Člověk je denně zaplavován informacemi, snaží se v nich vyznat a zjistit, co je a co není pravda. Non-fiction literatura je na vzestupu, zatímco fikce je upozaděna a s tím do jisté míry i svobodná představivost. Pokud nepočítáme detektivky. Ty autorka vnímá jako žánr, který se podobá vykrajovací formičce, stačí nalít těsto. „*Nic není pro umělce tak nebezpečné jako intelektuální mainstream.*“ Nespokojenost projevuje samozřejmě i vůči současnému tržnímu přístupu k literatuře, zboží není jen dílo samotné, ale i autor, jehož osobnost se stává rovněž zbožím „*(...) a pak literatura, jak ji známe, skončí. Je to svět výrobků a zboží (...)* Je to jistý druh násilí.“

Jenže čtení nemá být pouze konzumování písmen, „*čte se kvůli prožitkům – je to hlubší, mnohem komplexnější druh porozumění.*“ Literatura je podle ní vždy součástí politiky a vznikla právě proto, že je svět pro jedince příliš velký, přičemž literatura mu jej po kouskách přibližuje a vysvětluje.

Velkou váhu pak spatřuje v mýtech, které jsou podle ní stále stavebními kameny lidské společnosti. Nikdy se nestaly, ačkoliv se stále dějí. Čtenář, který je zvyklý se orientovat v mytologických a metafyzických termínech, má ve značné části knihy výhodu.

Zhruba v druhé polovině knihy se dostává autorka k pojmu vypravěč. Toho vnímá jako učitele, který se snaží svou zkušenost předat přímo svému žákovi, čtenáři. Zároveň zmiňuje, že k dobrému příběhu nestačí skvělý námět a dějová linka. Stěžejní je hlas, který jej vypravuje, a „*kteřý se zároveň stává prostředníkem mezi imaginativní platformou příběhu a jazykem, a nakonec i čtenářem.*“ Když se tento hlas ve spisovateli zrodí, dovede mnohdy věci, které by samotného spisovatele nenapadly.

Být pozorným čtenářem je podle Tokarczukové složitý psychologický percepční proces, který autorka testuje na čtenáři právě v této knize.

